

Anmäld till Skolinspektionen

Magnus Nyberg Blixt

Glömstaskolan, Huddinge

Vem som helst som är missnöjd med något i skolan kan anmäla en lärare till Skolinspektionen. Var tredje lärare i Sverige är också rädd för att det ska hända. Kan konsekvensen av detta bli att vi får en skola som vilar på en anmälningskultur snarare än ett lärandefokus?

Ur Twitter med sökorden anmäld och lärare.

I Sverige hanteras anmälningar mot lärare, skolor och skolhuvudmän för närvarande av Skolinspektionen (SI). År 2015 gjordes 4 035 anmälningar till Skolinspektionen. Av dessa konstaterades ungefär en fjärdedel sakna grund för vidare utredning, ungefär en femtedel skickades vidare till huvudman eller annan myndighet för utredning, övriga utreddes vidare, varav cirka 25 procent sedan lämnades utan vidare åtgärd.

De anmälningar som gäller kränkande behandling kan hamna hos Barn- och Elevombudet, de som rör enskilda förskollärare eller lärare kan hamna hos Lärarnas Ansvarsnämnd. En del hamnar hos båda, men kan få vitt skilda utslag.

Skolinspektionen, Barn- och Elevombudet och Lärarnas Ansvarsnämnd

Barn- och Elevombudet (BeO) instiftades 2006 med uppdrag att övervaka sjätte kapitlet av skollagen gällande kränkande behandling, vilket gäller alla verksamma i skolan. BeO tillsätts av regeringen och sorterar under Skolinspektionen men har sitt eget kansli, främst bestående av jurister.

År 2011 inrättade regeringen Lärarnas Ansvarsnämnd (LAN) där nio personer ges i uppdrag att avgöra vilka legitimerade lärare respektive förskollärare (i fortsättning avses båda dessa även om lärare används) som ska få behålla sina legitimationer respektive fråntas rätten att verka som legitimerad yrkesföreträdare. Ett känsligt och viktigt uppdrag - men om yrkeslegitimationen ska vara något värd kan inte heller alla få behålla den. LAN kan också utdela en varning, vilket är en markering av att en gräns passerats men i sig inte behöver få vidare påföljd. Det handlar förstås även om det sammanhang som finns runtomkring läraren.

Anmäla lärare

Vem som helst kan anmäla en legitimerad lärare till SI. Domstolarna är även skyldiga att anmäla till SI om den som innehar denna yrkeslegitimation döms för allvarliga brott, vilka kan tänkas äventyra tilliten till yrket. En anmälan till Skolinspektionen kan leda till fem olika beslut:

1. Det första är helt enkelt att ingen vidare utredning behöver göras, en funktion för att sortera ut orimliga anmälningar.
2. Det andra möjliga beslutet kan komma efter det att en utredning gjorts, vilken dock visar att det inte finns någon grund för anmälan inför LAN eller till BeO.
3. Det tredje beslutet gäller om anmälan visar sig handla om kränkning eller mobbning och då går till BeO. Parter hos BeO är anmälaren och huvudmannen - inte enskild yrkesutövare. Om skadestånd utdöms betalas det från huvudman till den som ansetts vara kränkt, om det går vidare till domstol företräder BeO eleven.

4. Det fjärde beslutet leder till att anmälan går till LAN. I de fallen agerar Skolinspektionen åklagare samt har bevisbördan för att påvisa att läraren bör ges en påföljd. Parterna hos LAN är SI och den legitimerade. Den som anmält är inte part, inte heller skola, huvudman eller facklig företrädare.
5. Ett femte möjligt beslut är en kombination av de två senaste; ärendet lämnas till både BeO och LAN. Ett ärende kan även lämnas till LAN efter det att BeO fastställt sitt utslag.

LAN prövar de frågor som SI lägger på bordet, där den anmälde fått möjlighet att kommentera såväl anmälan som allt material som samlats in. Nämnden kan landa i tre olika beslut:

- **Ingen åtgärd**
- **Läraren tilldelas en varning**
- **Lärarens legitimation återkallas**

Beslut i LAN kan överklagas i allmän förvaltningsdomstol av läraren och SI, inga andra. Så här långt har minst två fall överklagats dit av SI, i syfte att skapa tydlig juridisk praxis. Två lärare har även överklagat återtagande av legitimation.

Grunder för återkallelse och varning

Om LAN anser att SI lyckats leda i bevis att den legitimerade läraren varit grovt oskicklig i sin yrkesutövning, i eller utanför yrkesutövningen gjort sig skyldig till ett allvarligt brott som gör att hans eller hennes lämplighet att verka som lärare/förskollärare kan ifrågasättas, så dras legitimationen in med omedelbar verkan. Slutsatsen kan vara att läraren på grund av sjukdom eller någon liknande omständighet inte kan utöva yrket tillfredsställande eller på annat sätt är särskilt olämplig att bedriva undervisning. Yrkesförbudet gäller tills vidare, även om det finns en möjlighet att hos nämnden ansöka om att få tillbaka en indragen legitimation.

För att tilldelas en varning ska läraren ha visat sig vara oskicklig i sin yrkesutövning, i eller i samband med yrkesutövning gjort sig skyldig till brott som gör att hans eller hennes lämplighet att arbeta som lärare respektive förskollärare kan ifrågasättas, eller på annat sätt visat sig mindre lämplig att bedriva undervisning.

Allvarliga brott även utanför yrkesutövningen kan alltså leda till återtagande om de kan tänkas påverka tilliten till läraryrket. LAN förlitar sig på att hovrätt gjort en rimlig bevisvärdering innan den utdömt straff för denna typ av brott. Med undantag för ordförande består ju LAN av sakkunniga inom skolan, inte juridiken. Man måste inte heller ha dömts i domstol för att bli av med sin yrkeslegitimation, man kan visa sig olämplig att bedriva undervisning även på andra sätt. Här kommer de sakkunnigas erfarenhet från skolans värld in; yrkesetiken är större än juridiken. Det är LAN som självständigt utformar praxis inom området.

Tjugofem ärenden så här långt

LAN har under sina första dryga fyra år avgjort 25 ärenden, och nog kan man se viss praxis börja skymta fram i de avgöranden som gjorts.

- Fem lärare har hittills blivit av med sina legitimationer, varav två har överklagats till förvaltningsdomstol, vilken fastställt beslut.
- Tretton lärare har tilldelats en varning (ytterligare en tilldelades senare en varning av Kammarrätten, högsta förvaltningsdomstolen gav sedan ej prövningstillstånd).
- Sju ärenden har behandlats utan att någon påföljd har utgått.
- Två lärare har dessutom själva begärt att få sin legitimation återkallad.

Framför allt har ärendena så här långt handlat om olika former av upplevda kränkningar respektive allvarliga brott. Inget ärende har varit sjukdomsrelaterat. Så här långt har två legitimerade

förskollärare anmälts inför LAN.

En utredning som leder till anmälan inför LAN, respektive utdömt skadestånd hos BeO, blir förstas även något media lätt får reda på, vilket förstas kan få sina konsekvenser. Risk finns även att lärare slutar eller blir sjukskrivna under utredningstiden, även i de fall när anmälan senare blir avskriven.

Olika tolkningar - olika slutsatser

LAN har vid flera tillfällen gjort helt andra ställningstaganden än BeO för samma ärende, vilket framför allt kan antas ha sin grund i skillnader i respektive lagstiftning. BeO har enbart att avgöra om eleven kan anses ha blivit kränkt och ska helt bortse från vad eleven gjort och inte gjort. LAN har möjlighet och skyldighet se till hela situationen. BeO värnar den enskilde elevens rätt, LAN ser till samtliga elevers rätt till god undervisning liksom tilliten till läraryrket. BeO avgör på en enskild händelse, medan LAN i flera fall sett till lärarens handlande över tid.

Självklart vill ingen se barn bli kränkta i skolan, men vi borde kanske samtidigt lyfta frågan om elevens ansvar för sina egna handlingar? Kan den som själv kränker andra verkligen hävda att man blir kränkt tillbaka? Ett konkret exempel taget från verkligheten:

Yngre utåtagerande elev spottar med full kraft i en lärares ansikte när eleven inte tillåts fortsätta kränka sina kamrater och störa arbetsro och undervisning. Läraren får spott i ögon och mun, spottar reflexmässigt ut det, vilket hamnar på elevens tröja. Lärare ber om ursäkt, elev svarar: "Jag ska anmäla dig!" Lärare tar direkt kontakt med vårdnadshavare och rektor.

Två instanser drar här olika slutsatser:

- BeO: eleven är kränkt och tilldöms skadestånd från huvudmannen.
- LAN: reflexmässig reaktion inte skäl nog för varning. En personlig reflektion är att man kanske hade kunnat diskutera att läraren låtit hela situationen gå för långt, men nu låg inte den frågan på bordet.

Att som lärare be om ursäkt för ens egna felsteg är som jag ser det en naturlig del i att upprätthålla en fungerande undervisningsrelation. Juridiskt kan det dock bli problematiskt då detta kan hållas mot dig som ett bevis på att handlingen var just en kränkning.

Ett annat konkret exempel:

Två 17-åriga gymnasieelever har en musikspelare på under en samhällskunskapslektion där frågor diskuteras muntligt. Detta stör klassen och eleven har svårt bidra i samtalet. Eleven uppmanas av lärare att stänga av och istället delta, men gör inte så. Lärare söker framgångslöst rektor och vaktmästare i syfte att få hjälp. Läraren ger eleven ny chans att stänga av, annars ska eleven bli utvisad från undervisningen. Kamraten som också lyssnat lämnar salen frivilligt, men eleven gör motstånd när läraren leder eleven ut. Efter händelsen kontakter läraren rektor samt elevens vårdnadshavare och bokat in möte till dagen efter. Vårdnadshavaren väljer trots detta att anmäla läraren/skolan några timmar efter händelsen.

Även här dras olika slutsatser:

- BeO: eleven är kränkt och tilldöms skadestånd från huvudmannen.
- LAN: läraren gjorde inte fel, utan gjorde rätt då den värnade övriga elevers rätt till undervisning. Läraren försökte först med uppmaning och försökte ta hjälp. Efteråt informerades rektor och vårdnadshavare, och bjöds in till dialog.

Mot bakgrund av dessa slutsatser infinner sig flera frågor värda att fortsatt diskutera:

- *Ska det spela roll vad lärare och elev gjort innan?*
- *Spelar det roll vad lärare gör efter?*
- *Vad rektor/huvudman gjort eller inte gjort innan, respektive gör efteråt, ska det vägas in?*
- *Är det handlingen, dess intention eller dess konsekvens som är viktigast?*

Lärares reflektion och uppvisade insikt i sitt professionella avgörande ligger också på bordet hos LAN. Det är skillnad på att slå ifrån sig det som hänt med attityden "om bara eleverna lyssnade så skulle allt fungera ..." jämfört med att förstå bakgrund, möjliga handlingsalternativ och yrkesetiska aspekter. Har läraren tagit till sig eventuella påpekanden och erbjudande om handledning och stöd från rektor/kollegor, har läraren varit tydlig med vilka förutsättningar som behövs för uppdraget? Här har förstås även rektor och huvudman ett tydligt ansvar att agera, vilket LAN vid flera tillfällen också påpekat i sina utslag. God lärarsed och god skola är något vi gör tillsammans.

Önskar vi lärandefokus eller problemfokus?

För elevernas utveckling vore det sannolikt inte särskilt bra om de skulle omges av ofelbara människor i stället för sådana som är mänskliga. Det är viktigt att försöka göra gott, liksom att hantera och lyfta situationer som inte blivit så lyckade. Den yrkesetiska dialogen behöver vara ständigt pågående då god lärarsed är något vi skapar tillsammans. Lärarnas ansvarsnämnd, Lärarnas yrkesetiska råd, lärarutbildningen, lärarorganisationer, Skolverket, Skolinspektionen liksom enskilda lärare och förskollärare behöver alla bidra till att trampa upp stigen med stor medvetenhet. Men stigen måste trampas - att bli stillastående i rädsla för att kanske riskera att trampa snett är inget rimligt alternativ.

Majoriteten av anmälningar leder inte till någon kritik. Men bara det faktum att någon blivit anmäld, eller upplever hot om att bli anmäld, kan vara nog så påfrestande. Frågan är om inte en anmälningskultur i det långa loppet blir till ett problem i sig. Om fokus hamnar på att leta fel respektive dölja brister i stället för att lära sig av det som händer, om lärare börjar dra sig för att ingripa i konflikter, om lärare slutar känna samma engagemang eller till och med lämnar skolan, då får vi stora problem. Samtidigt bör även ett fåtal lärare faktiskt lämna skolan, då man inte uppbär det ansvar som en yrkeslegitimation bär med sig. Lärares yrkesetik ger här stöd för tanke, handling och reflektion.

Det måste vara viktigare att försöka göra rätt, än att försöka att inte göra fel. När det blir fel i skolans mångfacetterade vardag behöver vi kunna diskutera det öppet med elever och kollegor. Skolan som system vinner mycket mer långsiktigt på lärandefokus än på problemfokus. Självklart ska det finnas stor transparens i skolan, men granskningssamhället är en återvändsgränd. Det är skillnad på att dokumentera och föra dialog i syfte att skapa kunskapsstillväxt hos verksamma i skolan mot att göra det i syfte att ha ryggen fri utifrån en hotande yttre granskning.

Det är rimligt att utgå ifrån att en av regeringen utsedd oberoende nämnd (LAN) med tyngd i expertis från skolans värld kan ge bättre yrkesetisk vägledning än en och annan trendkänslig huvudman mottaglig för påtryckningar från föräldrar och media. Men vad kan BeOs enögda fokus tänkas göra med skolans kultur i en förlängning? Skolans värld och verksamhet är komplex och förtjänar att behandlas som sådan. Vi som arbetar i skolan måste våga och orka ta tjuren vid hornen och prata om det som är problematiskt utifrån vår yrkesetik och olika aspekter utan att fastna i juridik och granskningskultur. De som står utanför måste också fundera över vad som är bästa vägen framåt, för hur vill vi egentligen ha det tillsammans? Tror vi på lärande och utveckling genom dialog av såväl misstag som framgång? Eller tror vi på ofelbara människor och lärare?

Referenser

1. Skolvärlden undersökning våren 2014:
<http://skolvarlden.se/sites/default/files/facts/undersokningoroanmalan.pdf>

SoU 2008:52 "Legitimation och skärpta behörighetsregler"

2. Skollagen 2010:800

3. Lärares yrkesetik: www.laraesyrikesetik.se

Debattartikel: "Alla förlorar på rädda lärare" Skolvärlden <http://skolvarlden.se/artiklar/alla-forlorar-pa-radda-larare>

Lilja Annika, Förtroendefulla relationer mellan lärare och elev, avhandling GU 2013

4. Frelin Anneli, Teachers' Relational Practices and Professionalism, avhandling Uppsala Universitet 2010